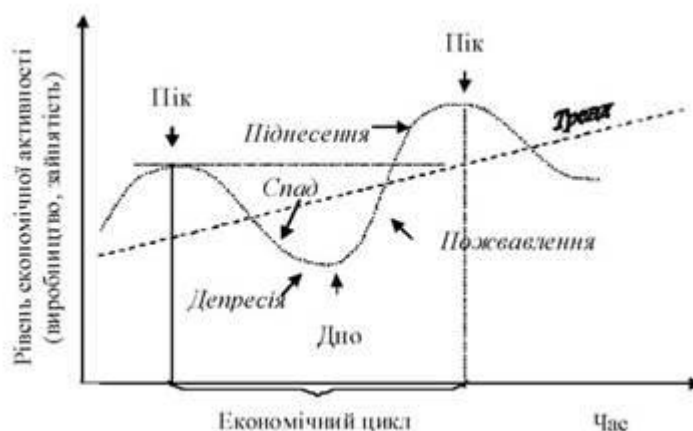

30.10.2023
Група М-1
Предмет «Економічна теорія та аналіз»
Урок 66-67

Тема: «Економічні кризи і циклічність економічного розвитку»

Як розглядалось у попередніх темах, теоретичне вирішення питань забезпечення постійного стабільного економічного зростання (розширеного відтворення) є однією з найважливіших цілей макроекономіки як прикладної наукової дисципліни. Що ж стосується практики господарювання, то, незважаючи на те, що епоха капіталістичного (підприємницького) товарного виробництва перетворила розширене відтворення з винятку (як це було у попередні часи) у норму функціонування економіки, вона породила й такі поняття, як економічна криза та циклічність економічного розвитку. Тобто мова йде про регулярні збої, притаманні економічній системі, в основу якої покладено використання ринкового механізму, що проявляється через відчутні спади обсягів виробництва, неповне використання наявних економічних ресурсів та інші негаразди, які супроводжують ці негативні явища.

Криза, як явище економічного життя суспільства проявляє себе наступним чином. Як правило, все починається з дедалі відчутнішого розриву між загальною (сукупною) пропозицією товарів та послуг на ринку країни та існуючим на них загальним (сукупним) попитом. Наслідком цього стають зростаючі проблеми торгових фірм та організацій, пов'язані з неможливістю реалізації всієї закупленої у виробників та пропонованої споживачам продукції. Зростаючі товарні запаси торгових фірм, у свою чергу, змушують їх скорочувати замовлення виробничим підприємствам, що веде до скорочення самого обсягу виробництва. Підприємці-виробники, змушені в даній ситуації виробляти менше, ніж раніше, готової продукції, скорочують закупівлю потрібних їм економічних ресурсів, що має наслідком, з одного боку, поширення спаду виробництва на видобувні галузі промисловості, а з другого – загальне зростання безробіття в країні через зменшення кількості робочих місць в усіх сферах діяльності. Зростаюче безробіття ще більше загострює проблему реалізації накопиченої товарної продукції через зменшення загального фонду заробітної плати, а, отже, і подальшого падіння платоспроможного попиту з боку населення. Кінець кінцем, все це призводить до повного банкрутства частини фірм у найбільш вражених кризою галузях економіки, падіння загального обсягу виробництва до мінімальної позначки, до надвисокого рівня безробіття, що викликає соціальну напругу в суспільстві.

За кризою настає більш-менш тривалий період так званої депресії, що характеризується стабілізацією виробництва на існуючому низькому рівні при високих показниках незайнятості працездатного населення. В цей період загальний обсяг виробництва вже не скорочується, але й не зростає, рівень безробіття істотно не змінюється. Під час депресії поступово зменшуються запаси нереалізованої продукції та відбувається оновлення основних виробничих фондів підприємств на

новій технологічній основі.

Депресію змінюють пожвавлення та економічне піднесення. Ці стадії у розвитку ринкової економіки означають перехід до зростання загального обсягу виробництва, а відповідно й зайнятості населення. Вважається, що стадія пожвавлення триває до моменту досягнення економікою показників, які вже мали місце у ній до початку кризи. Перевищення цих показників та їх подальше зростання означає перехід економіки у стадію піднесення. Зростаюча зайнятість населення на основі зростання обсягу виробництва означає й зростання загального фонду заробітної плати, доходів підприємців та власників природних ресурсів, що використовуються у процесі суспільного виробництва. Тобто, зростає сукупний попит на вироблену продукцію, що ще більше стимулює процес економічного зростання. Економічне зростання в стадії піднесення відбувається високими темпами, загальний обсяг виробництва сягає своєї максимальної величини, але наступною стадією знову стає економічна криза. Криза, депресія, пожвавлення та піднесення являють собою чотири фази економічного циклу. Ринкова економіка, таким чином, є економікою, що розвивається циклічно, від однієї кризи до іншої, проходячи в кожному циклі одні й ті ж самі фази у певній їх послідовності. Іноді економісти виділяють у складі економічного циклу не чотири, а лише дві фази. У двофазовій моделі циклу фаза економічного спаду охоплює кризу та депресію, а фаза економічного піднесення – пожвавлення та піднесення. Але такий підхід до трактування економічного циклу, в принципі, не міняє суті описаного вище явища.

Визнання самої наявності певного циклу у розвитку ринкової економіки не викликає особливих суперечок серед економістів різних шкіл та напрямків (хоча дехто з них вважає, що мову слід вести не про циклічність економічного розвитку, а швидше, про коливання економічної кон'юнктури, що не піддаються узагальненням і спричинюються різними чинниками). Що ж до пояснення причин економічного циклу та відповідних теоретичних висновків і практичних рекомендацій, то тут усе значно складніше, бо існує безліч точок зору з приводу названих питань.

Вперше криза перевиробництва вразила у 1825р. Великобританію, що була на той час найбільш розвинутою промисловою державою світу. Наступна криза (1836 р.) охопила вже не тільки британську економіку, а й економіку США. Криза 1847р. поширилась вже на чотири країни (Велика Британія, США, Франція, Німеччина). Першою світовою кризою, що охопила переважну більшість промислових країн, стала криза 1657 р. Практично всі наступні кризи можна розглядати як світові. Це кризи: 1866 р., 1873 р., 1862 р., 1890 р., 1900 р., 1907 р., 1913-14 рр., 1920-21 рр., 1929-33 рр., 1937-38 рр., 1948-49 рр., 1953-54 рр., 1957-58 рр., 1960-61 рр., 1969-70 рр., 1974-75 рр., 1980-82 рр., 1992-93 рр., 1997-98 рр.

Один лише перелік економічних криз, що залишили свій слід в історії розвитку країн з ринковою системою господарства, може переконати у тому, що це явища не випадкового характеру. Але навіть визнавши явище за таке, що має в своїй основі певну закономірність, можна пояснювати його досить по-різному. Так, в економічній літературі можна знайти пояснення циклічних коливань на основі їх взаємозв'язку з появою плям на сонці; діями політиків, що бажають бути переобраними на наступний строк; зробленими винаходами, що впроваджуються у промисловість; помилковою оцінкою людьми економічних реалій і таке інше.

Найбільш розробленими та обґрунтованими теоріями, що пояснюють причини економічного циклу та періодичних криз перевиробництва, є теорії, які акцентують свою увагу на проблемах рівноваги сукупного попиту та сукупної пропозиції. Прихильники даного підходу вважають, що безпосередньою причиною кризи завжди виступає розрив між наявним сукупним попитом та сукупною пропозицією. Розгляд даної концепції потребує чіткого уявлення про те, що ж стоїть за економічними категоріями сукупного попиту та сукупної пропозиції.

Підсумовуючи сказане, можна констатувати, що сучасна теорія досить достовірно пояснює суть і природу промислового циклу та економічної кризи і може виступати основою для державної стабілізаційної політики. Проте на практиці уникнути криз поки що не вдається. Сьогодні багатьом економістам кризи вже не здаються такими ж неминучими, як, скажімо, настання зимової пори року. Їх частіше порівнюють з аварійною ситуацією, що може виникнути під час польоту на борту літака. Та не слід забувати, що хоч не кожна аварійна ситуація закінчується катастрофою — вони все ще трапляються.

Циклічність економічного розвитку проявляє себе не тільки через кризи

перевиробництва. Відомі ще довготривалі періоди (40-60 рр.) економічного піднесення і спаду, що проявляють себе на рівні світової економіки — «цикли Кондратьєва» («довгі хвили» економічної кон'юнктури).

Довгочасні циклічні коливання в економіці були помічені економістами ще у другій половині XIX ст. Проте, створення наукової теорії довгих хвиль в економічному розвитку справедливо пов'язується з ім'ям вченого М.Д.Кондратьєва, який опублікував на початку 20-х років ряд аналітичних досліджень з цієї проблеми. Теорія довгих хвиль Кондратьєва увійшла у світову економічну літературу як видатне відкриття XX ст.

Матеріальною основою довгих хвиль в економіці є структурне оновлення технологічного способу виробництва. Цей процес здійснюється двояко: еволюційно, коли поступово поліпшуються і вдосконалюються існуючі технології, та революційно, коли відбуваються докорінні якісні зміни в матеріалізації наукових знань.

Цих два процеси взаємопов'язані, доповнюють і посилюють один одного: еволюційний шлях дає можливість повною мірою використовувати потенціал існуючих технологій, підготувати умови стрибка в їх розвитку. Технічні революції означають перехід до нових технологічних принципів, які потім поширюються еволюційно. У кінцевому підсумку загальнотехнічні революції стають серцевиною революції у продуктивних силах, знаменують піднесення їх на якісно новий ступінь розвитку. Одночасно відбуваються якісні зміни в розвитку людини як головної продуктивної сили, зростанні ефективності її праці.

Це дає підставу говорити про закономірності циклічного оновлення технологічних структур продуктивних сил суспільства, що періодично повторюється в міру кількісного нагромадження відповідних удосконалень через певні проміжки часу. Інтенсивність науково-технічних відкриттів та винаходів, як писав М.Д.Кондратьєв, є функцією запитів економічної дійсності та попереднього розвитку науки й техніки. Сам розвиток техніки, за його словами, включається в закономірний процес економічної динаміки. В зв'язку з цим аналіз довгих циклів не може обмежуватися лише розглядом циклічності технічних коливань. Він неминуче повинен включати в себе і розгляд змін в організаційно-економічній структурі суспільства, які відповідають цим процесам.

Тож дослідження довготривалих коливань економічної кон'юнктури є не менш важливим, ніж дослідження суті і причин промислового циклу.

Домашнє завдання:

Законспектувати та вивчити викладений вище матеріал.

Усі виконані завдання надсилайте на електронну адресу gr.ev@ukr.net з підписом у темі листа «ПІБ, № групи та назва навчальної дисципліни».